

CENTER FOR DEMOCRACY RESEARCH

RAPOR

ÇARŞI VE MAHALLE BEKÇİLERİ KANUNU

Yusuf Şerali
Büşra Altuntaş
Arda Sirkeci
Selin Ongan



18 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak hayatımıza giren “Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu” neler getirdi?

- Bekçilerin mesleğe başlaması, usul ve esasları İçişleri Bakanlığınca yayımlanacak yönetmelikle belirlenen sınavda başarılı olmalarına bağlandı.

Muhalefet komisyon raporundaki şerhte düzenlemeye karşı şu ifadeleri kullandı: Silahlı bir kolluğun mensupları olacak bekçi adaylarında aranacak şartların ve mesleğe giriş koşullarının son derece sıkı ve titiz şekilde belirlenmesi gerekirdi. Sınavın usul ve esaslarının İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenmesi Anayasa’nın 7. Ve 128. maddelerine açıkça aykırıdır.

- Bekçilere, afet durumlarında mahalle sakinlerini uyarmak, yol soranlar göstermek, kazaya uğrayanlara yardım etmek gibi halka yardım görevleri verildi.

Bekçilerin halka yardım görevleri arasında “yardıma ihtiyaç duyduğu değerlendirilen şiddet mağduru veya şiddete ya da istismara uğrama riski taşıyan kadın ve çocukları en yakın kolluk birimine teslim etmek” de yer alıyor. Bu düzenlemenin yalnızca lafzına bakarsak şiddet mağduru bir erkeğin bu yardım görevinden faydalanamayacağını anlarız.

Düzenlemenin bu şekilde yapılmış olmasını ülkemizdeki kadına ve çocuğa şiddet olaylarının yarattığı infiale bağlayabiliriz ve kanun koyucunun bu konuda bir hassasiyet gösterme çabası içinde olduğunu fark edebiliriz. Hükmün amacına uygun olarak yorumlarsak bekçilerin bu yardım görevinden her bireye karşı sorumlu olduğu sonucuna varmamız gerekir. Bu düzenlemenin herhangi bir şüpheye yer vermemek adına şiddete ya da istismara uğrama riski taşıyan kimseler-bireyler olarak düzenlenmiş olması gerektiğini düşünüyoruz.

Muhalefet bu düzenlemede yer alan **“yardıma ihtiyaç duyduğu değerlendirilen”** ifadesinin **“yardım talep eden ya da açıkça yardıma ihtiyacı olduğu halde içinde bulunduğu durumlardan ötürü yardım talebini ifade edemeyecek durumda olan”** ifadesiyle değiştirilmesi gerektiğini öne sürdü.

- Kanun bekçilere, kamu düzenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıklıkların önlenmesi amacıyla genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri alması görevini yüklüyor.

Muhalefet bu göreve “**kamu düzenini bozacak mahiyetteki**” ifadesinin kullanımda **keyfiliğe** sonuç açacağı gerekçesiyle şerh düştü. Bunun yanında muhalefet, kanuna göre gösteri ve yürüyüşler gece saatlerinde yapılamaz, bekçilere yönelik hazırlanan bu teklifte, bekçilerin çalışma saatleri gösteri ve yürüyüş yapılamayacak saatlere denk gelmektedir. Bekçilere verilen bu yetki anlamsızdır argümanlarını ileri sürdü.

- Bunlara ek olarak görev saatleri içinde görevlendirildikleri bölgede devriye hizmeti yürütmek, görev bölgeleri içinde bulunan konut, işyeri ve araçlar gibi malların korunmasında sahipleri tarafından noksan alınan tedbirleri tamamlattırmak, görev saatleri içerisinde vakıf oldukları şüpheli durum veya kişileri bağlı bulundukları genel kolluk birimlerine bildirmek, görev bölgeleri içinde uyuşturucu madde imal edildiği, satıldığı veya kullanıldığından, kumar oynandığından ya da fuhuş yapıldığından şüphe edilen yerleri bağlı bulundukları genel kolluk birimlerine bildirmek, kişilerin can, mal ve ırzına yönelik saldırı ve tehditleri önlemek ve genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar gerekli tedbirleri almak, mahalle sakinlerini etkileyen elektrik, su, doğalgaz, kanalizasyon gibi arızaları, bağlı bulunduğu genel kolluk birimleri ile ilgili kurum ve kuruluşlara bildirmek ve görevli ekipler gelinceye kadar gerekli önleyici tedbirleri almak, halkın sükun ve istirahatını bozanları ve başkalarını rahatsız edenleri engellemek, sokak, geçit ve meydanları tıkayarak trafiğe mani olan taşıtların ve diğer engellerin kaldırılmasını sağlamak ve gerektiğinde bağlı bulunduğu genel kolluk birimlerine bildirmek, yangın, deprem, su baskını gibi afet ve tehlikelerde genel kolluğu bilgilendirmek ve görevli ekipler gelinceye kadar gerekli önleyici tedbirleri almakla görev ve yetkilendirilmişlerdir.

- Bekçiler, bir suçun veya kabahatin işlenmesini önlemek, kaçan faillerin yakalanmasını sağlamak, hakkında yakalama emri veya zorla getirme kararı olanları tespit etmek, kişilere veya topluma yönelik mevcut veya muhtemel bir tehlikeyi önlemek amaçlarıyla, kişileri durdurabilir, onlara kimlik sorabilir.

Muhalefet bu düzenlemeye karşı şerhinde şu ifadelerle yer verdi: “**Bir suçun veya kabahatin işlenmesini önlemek**” ifadesi belirsizdir ve keyfi uygulamalara yol açma riski taşımaktadır. Her ne kadar Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nda da aynı ifade kullanılsa da mesleğe giriş sınavı, adaylık, eğitim ve atanma konularında kanuni ve kurumsal bir çerçevesi olan polislerin uygulaması açısından dahi belirsizliğe endişe verici olan böyle bir ifadenin, bekçilerin yetki kullanımı açısından kanuni bir ölçüt haline getirilmesi daha da kaygı vericidir.

“**Topluma yönelik mevcut veya muhtemel bir tehlike**” ifadesi keyfi uygulamalara yol açma riski barındırmaktadır.

- Bekçilerin görevleri arasında, durdurduğu kişi üzerinde veya aracında silah ya da tehlike oluşturan diğer bir eşyanın bulunduğu hususunda **yeterli şüphenin varlığı halinde**, kendisine veya başkalarına zarar verilmesini önlemek amacıyla yönelik el ile dıştan kontrol dahil gerekli tedbirleri almak yer almaktadır.

Muhalefet bu düzenlemenin Anayasa m.20/2’ye aykırı olduğunu ileri sürmüştür. İlgili fıkra “Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz.”

Aykırlığı gözler önüne sermektedir.

- Bekçilere adli görev ve yetkiler de verilmiştir. Bunlar, suç işlenirken veya işlendikten sonra, henüz izleri meydanda iken;

- a) Şüphelileri yakalamak,
- b) Yakaladıkları şüphelilerin kendilerine veya başkalarına zarar vermelerini engelleyici tedbirleri almak,
- c) Suç delillerinin kaybolmaması veya bozulmaması için gerekli muhafaza tedbirlerini almak,
- ç) Varsa olayın tanıklarının kimlik ve adres bilgilerini tespit ederek genel kolluk birimlerine bildirmek,
- d) Suçun işlendiği anda veya sonrasında izleri meydanda olup olmasına bakılmaksızın, haklarında tutuklama veya yakalama kararı çıkarılmış kimseleri gördükleri takdirde yakalamak ve bağlı bulunduğu genel kolluk kuvvetlerine teslim etmektir.

Muhalefet suça ilişkin izlerin meydanda olup olmadığının **özel bir değerlendirmeye vücut verdiğini ve bunun keyfiliğe yol açacağını savunmaktadır.**

- Kanun bekçilerin **silah ve zor kullanma yetkisini polislerle denk tutmuştur.**

Muhalefet bu düzenlemeyi temel hak ve özgürlükler açısından birçok risk içerdiği gerekçesiyle sakıncalı bulmuştur.

Bu yetki transferinin asli kolluk olan polisle yardımcı kolluk olan bekçi arasındaki farkı anlamsızlaştırdığı ve bir hukuk devletinde istisnai olan ve son derece sıkı şartlara bağlı olması gereken **bu yetkinin, kurumsal bir çerçevede eğitimleri gerçekleştirilen polislerle aynı yetkilere sahip olacak olan mesleki eğitimleriyle ilgili olarak kanunun yeterli düzenlemeyi yapmadığı bekçilere kadar genişletilmesi son derece sakıncalıdır.**

Düzenleme başta yaşam hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlükler açısından tehlike yaratacak bir düzenlemedir.

- Bekçilere genel kolluk kuvvetlerine yardım görevi verilmiştir.
- Kanunla bekçilerin, bekçilik dışında bir iş yapmalarının önü kapatılmıştır.
- Bekçilerin çalışma süreleri haftalık 40 saat olarak belirlenmiştir. Mesai saatleri ise güneşin batışından doğuşuna kadar olan süreyi kapsamaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanunu açısından Bekçiler Kanununun değerlendirilmesi

- 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu kapsamında, çarşı ve mahalle bekçilerinin adli nitelikteki görev ve yetkilerinin, genel kolluk kuvvetlerine yardımcı içerikte olacak şekilde düzenlendiği sonucuna varılmaktadır.

Mülga 772 sayılı Kanun hükümlerine nazaran bekçilerin adli yetkilerinin genişletildiği ve bazı noktalarda genel kolluğun yetkilerine yaklaştırıldığı görülmektedir.

Durdurma ve kimlik sorma yetkisi bakımından; m. 7(2) uyarınca Durdurma yetkisinin kullanılabilmesi için makul bir sebebin bulunması gerekir. Süreklilik arz edecek, fiilî durum ve keyfilik oluşturacak şekilde durdurma işlemi yapılamaz.

Durdurma işlemi, ancak polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumdan edindiği izlenime dayanan makul bir sebebin varlığı halinde yapılabilir. Makul sebep deyiminden koruma tedbirlerinden arama için gereken seviyede olmasa da akla ve mantığa uygun sebebin varlığı anlaşılır. Ancak bu makul sebep ölçütü genel adli kolluk içinde bulunan polis ve jandarma mensupları için öngörülmüştür. Çarşı ve mahalle bekçileri polislere nazaran daha kısa eğitimlere tabi tutulmakta, bekçilik kurumu da polisliğe göre daha kısa süre işletildiği için kurumsal bir hafıza da oluşmamıştır. Polisin tecrübesine ve içinde bulunulan durumun koşullarına göre belirlenen makul sebep ölçütünün bekçiler için de uygulanması orantısızlık oluşturmaktadır.

Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu

Yakalama yetkisi bakımından; 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'nun 8/1. Maddesinin a ve b bentleri ile aynı maddenin 2. fıkrası, çarşı ve mahalle bekçilerinin yakalama yetkisi, mülga 772 sayılı Kanun'a göre biraz daha genişletilmiş şekilde düzenlenmektedir. Buna göre çarşı ve mahalle bekçileri; suç işlenirken veya işlendikten sonra, henüz izleri meydanda iken bu suçun şüphelilerini ve 772 sayılı Kanun'dan farklı olarak haklarında tutuklama veya yakalama kararı çıkarılmış kimseleri yakalama yetkisine sahip olacaktır. İşyeri ve konut içerisinde gerçekleşecek yakalamalarda özel bir düzenlememe yapılmamıştır ve buna göre konut dokunulmazlığının ihlal edilemeyeceği söylenmelidir.

Silah kullanılması bakımından; 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'nun "Zor ve Silah Kullanma Yetkisi" başlıklı 9. maddesinde; "Çarşı ve mahalle bekçileri 4/7/1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 16'ncı maddesinde belirtilen zor ve silah kullanma yetkisini haizdir" hükmü yer almaktadır. Bu bağlamda genel kolluk ile kolluk yardımcısı bekçiler silah kullanma yetkisi açısından eşit konumdadırlar. Ancak bu noktada da bekçilerin statülerine ve görevlerine nazaran dengeli olmayan bir yetkiye sahip oldukları görülmektedir. Bekçi Kanununa göre de bekçiler genel kolluk kuvvetlerine yardımcı niteliktedir ve yardımcı kolluğa genel kollukla aynı yetkilerin tanınması orantısız gözükmektedir. Bu durumda görev-yetki paralelliğine aykırı bir düzenleme bulunmaktadır. Oysaki sadece zor kullanma yetkisi bekçilerin görevlerini yerine getirebilmeleri için yeterli bir araçtır. Bu bağlamda ölçülülük ilkesine buna bağlı olarak da Anayasa'ya aykırılık bulunduğu söylenebilir.

- Sonuç olarak genel kolluk kuvvetlerine göre daha hafif bir eğitimden geçirilen, kurumsal hafızası ve uygulama tecrübesi olmayan yardımcı kolluk görevlilerine, durdurma ve kimlik sorma gibi bir yetki verilecekse öncelikle (i) PVSK m. 4/A'nın lafzından ve uygulanmasından kaynaklanan güncel sorunlar giderilmelidir. (ii) Akabinde genel kolluğa göre bu yetkinin daha dar bir kapsamda bekçilere tanınması ve (iii) durdurma ve kimlik sorma yetkisinin şartlarının genel kolluğa nazaran daha nitelikli koşullara bağlanması gerekmektedir.

Kaynakça:

- Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu Teklifi (2/2555) ve İçişleri Komisyonu Raporu
- Belci, Ozancan.(2020). Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunun Ceza Muhakemesi Açısından Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 2, s. 1089-1122. : <https://doi.org/10.33717/deuhfd.791402>



CENTER FOR DEMOCRACY RESEARCH

Center for Democracy Research (CDR) strives to bolster political expression in Turkey and enhance its effects on political power structure through forming inclusive and democratic public spheres.

info@demokra.si
cdr.org.tr

Kocatepe Mahallesi,
Topçu Caddesi No:8/9
Beyoğlu, Istanbul